

Ramon Llull: una aproximació breu al personatge i a la lectura del *Llibre d'Amic e Amat*

Jordina Gort Oliver

"Jo he estat un home casat, he tingut fills; era bastant ric, lasciu i mundà. Vaig deixar-ho tot de bon grat per poder-me dedicar a fomentar l'honor de Déu i el bé públic, i a exaltar la santa fe. Vaig aprendre l'àrab i vaig anar moltes vegades a predicar als sarraïns; per causa de la fe vaig ser pres, empresonat, colpejat. He treballat quaranta-cinc anys per aconseguir que l'Església i els prínceps cristians s'interessessin pel bé públic. Ara sóc vell, ara sóc pobre, i encara tinc el mateix propòsit, i el tindrè fins a la mort si Déu voldrà."¹

El mateix Ramon Llull explicava quina havia estat la seva vida en una de les seves obres, el *Phantasticus*, quan ja tenia setanta-nou anys d'edat, el 1311, a la mateixa època en què també dictava oralment la seva famosa *Vida coetània*, a un religiós de la cartoixa de Vauvert, mentre era a París.

Llull va fer un canvi radical de vida quan tenia trenta anys, fins llavors havia viscut com un noble cortesà a la cort catalana de Mallorca després de la conquesta del rei Jaume I. Casat, amb Blanca Picany, i amb dos fills, esdevé senescal del príncep Jaume, fill del rei Jaume I. Però arriba un moment, com pot passar a tothom, que es replanteja la vida que està portant, actualment en diem crisi, la dels quaranta, la dels cinquanta...o canvis d'etapa, pas cap a la maduresa, cap a la vellesa, enfrontament a moments difícils, i hi ha qui, en aquests moments d'inflexió, també decideix fer canvis i, segons quins, poden ser també més o menys radicals.

Llull explica que van ser unes aparicions de Jesucrist, mentre escrivia versos, allò que va motivar el canvi, però està clar que aquest és el senyal o símbol per fer entendre que un seguit d'experiències místiques, o que simplement alguns fets de la seva vida, el van interpel·lar per plantejar-se que la vida que havia portat fins llavors no el satisfia i que li calia aquest canvi.

Així ho exposa ell mateix a la *Vida coetània*: "D'una part, la seva consciència li deia que aquelles aparicions no pretenien altra cosa sinó que deixàs el món tot d'una a fi de dedicar-se d'allà endavant enterament al servei del Senyor Jesucrist. D'altra part, emperò, la seva consciència el proclamava culpable des de temps enrere i indigne del servei de Crist. I així, ara discutint sobre aquestes coses amb ell mateix [...] passà aquella nit angoixada sense dormir".

És evident que es troba davant d'una crisi, d'un moment crucial en què la seva "consciència", ho diu ben clar, li demana un canvi. Van passar dies abans no va decidir prendre aquest nou camí, ja que per començar-lo li calia abandonar la

¹ Ramon Llull, *Phantasticus. Disputa del clergue Pere i de Ramon, el fantàstic*, Bellaterra: Stelle dell'Orsa, 1985.

vida que portava fins llavors, de plaers i, segons ell, de "vanitats", i això li devia costar. Segur que no va ser fàcil enfrontar-se a les diverses contradiccions internes que devia tenir.

La següent reflexió que s'apodera de Llull quan s'adona que li cal canviar va ser quin era realment aquest nou camí. Anthony Bonner així ho exposa: "Què era en concret el que havia de fer a fi de servir Jesucrist? Quina vida seria més agradable a Déu?"² Després de meditar-ho llargament va arribar a la conclusió que havia de fer tres coses: 1. intentar convertir els no cristians, sobretot musulmans –ens hem de situar en la realitat social de Mallorca al segle XIII–, 2. escriure un llibre contra els errors dels no cristians i 3. intentar convèncer el papa, els reis i prínceps de fundar monestirs per formar missioners.

Ja veieu que tots els objectius tenen un mateix eix comú que és el del missioner i el de convertir els no cristians.

Així comença aquesta nova vida, aquest canvi de vida, que el mateix Llull anomena "conversió a la penitència", i en què, com molt bé comenta Lola Badia,³ "la seva vida fa un gir i es dedica a un objectiu doble, d'una banda el de difondre la fe entre els no creients, i de l'altra, activar la fe dels creients amb la idea de canvi total de la societat.

Que un laic fes aquest canvi radical i abandonés tots els seus béns i propietats i vida mundana per dedicar-se a Déu, no és un fenomen únic i aïllat per l'època. Com apunta Albert Soler,⁴ no es tractava d'un personatge extravagant, ni d'un foll, com de vegades se l'ha volgut veure. Els estudis més moderns sobre el personatge han fet aportacions decisives per a la seva contextualització i han mostrat que hem de situar la seva excepcionalitat, no tant en el que va fer o escriure, sinó en la qualitat i dimensions de les seves obres. Per exemple, que Llull fes aquest canvi sobtat de vida, cal relacionar-ho amb les inquietuds espirituals que s'estenen entre els laics cristians al llarg dels segles XII i XIII. Es tracta d'un desig d'imitació evangèlica de Jesús i els apòstols, el mateix Francesc d'Assís havia seguit aquest mateix model que Llull invoca i imita. Per tant, Llull no és l'únic, no serà ni el primer ni l'últim, en sentir-se cridat a lliurar la seva vida per a l'eixamplament de la fe sense deixar de ser laic, sense fer-se religiós.

Per altra banda, també es detecta al llarg del segle XIII una inquietud per part de laics d'accedir al saber que fins llavors estava reservat als clergues, és a dir, aconseguir l'accés al saber filosòfic, teològic o el que estava relacionat amb les ciències de la salut o coneixement del món.

² Anthony Bonner, *Ramon Llull*, Editorial Empúries, 1991, p. 13.

³ Lola Badia, "L'obra de Ramon Llull", audiovisual, Canal d'Enciclopèdia.cat, publicació del vídeo, 16 de novembre del 2015.

⁴ Albert Soler, "Ramon Llull, un perfil històric", dins de *Ramon Llull i els diàlegs mediterranis*, Institut Europeu de la Mediterrània, 2016, p. 20-33.

I en darrer terme, també l'objectiu que Llull es proposa, de conversió dels no cristians, era un dels objectius que es proposaven els ordes franciscans i dominicans, tot just acabats de fundar, per donar una nova dimensió i un nou impuls a les missions i polèmiques amb jueus i musulmans. Per tant, en aquest sentit, hem de veure Llull com un home del seu temps i no com un excèntric.

Pres doncs aquest nou camí, Llull va iniciar un seguit de pelegrinatges a França i a Galícia. I comença a escriure un primer llibre per dur a terme el seu objectiu que serà *El Llibre de contemplació en Déu*, una primera obra que per fer-nos una idea de la dimensió conté més d'un milió de paraules, que supera diverses vegades l'extensió del *Tirant lo Blanc* de Martorell o del *Quitxot* de Cervantes. I per si no fos prou, escriu una primera versió en àrab, llengua que va aprendre de seguida per aconseguir el seu objectiu, una segona versió, en català i una tercera, en llatí. Només amb aquest primer exemple ja es veu quina és la capacitat de dedicació i esforç que Llull esmerça en la seva obra.

Poc després d'haver enllestit aquest primer i voluminós llibre, el 1274, s'esdevé un altre fet mentre es retira al puig de Randa, una muntanya de Mallorca, a contemplar Déu, que novament recull la *Vida Coetània*: "Quan encara no hi havia estat una setmana sencera, succeí un cert dia, mentre mirava atentament el cel, que de sobte el Senyor il·lustrà la seva ment i li donà la forma i manera de fer el llibre mencionat més amunt contra els errors dels no cristians".

D'aquesta manera Llull transmet que és Déu qui li fa arribar, no el contingut del llibre, sinó la forma, la manera d'estructurar i organitzar la matèria, perquè sigui acceptada pels no cristians. És a dir, el mètode, el sistema per aconseguir el seu objectiu. Aquest sistema és el que ell mateix va anomenar l'Art. L'Art és un mètode de caràcter intel·lectual molt complex, en què Llull troba el terreny comú en què es feia possible una discussió racional en la concepció de l'univers i de Déu que les tres religions monoteistes mediterrànies – cristianisme, judaisme i islamisme – compartien. És a dir, buscar aquells conceptes comuns, allò que les tres religions accepten com a veritable com a punt de partida per discutir racionalment sobre tots els altres punts de diversitat. Trobar els punts comuns per iniciar el diàleg.

És així que es converteix en un precursor del diàleg interreligiós, encara que ell defensés que el Déu veritable era el cristià. N'és un exemple el *Llibre de Gentil i els tres savis*, d'aquesta mateixa època (1274-76), en què el gentil –aquell que no té religió, el pagà– demana als tres savis, un de cada religió –un jueu, un musulmà i un cristià– que l'il·lustrin sobre Déu i les seves creences per veure quina religió és la veritable.

Raimon Pannikar ressaltava, precisament, la importància del fet que a l'obra de *Gentil i els tres savis*, el gentil és l'arbitre del diàleg interreligiós. I el més interessant, també feia notar Pannikar, que al final del llibre, no sabem la decisió que pren Gentil, el diàleg queda obert.

Serà també en aquests mateixos anys de contemplació a Randa, i després del llibre de *Gentil*, que també escriurà el *Llibre d'Amic e Amat*, entre 1276 i 1278.

Per difondre aquest Art que havia ideat, Lull va emprar tota mena de procediments: va demanar ajuda i suport als poders polítics i religiosos, i va escriure 260 obres, i entre elles també de literàries, com és el cas del *Fèlix o el llibre de les meravelles* o el *Blanquerna* entre les més destacades. Com apunta Badia, Ramon Lull no tenia la intenció d'escriure literatura tal com l'entendem ara, però, sense voler-ho, amb la seva obra extensa va crear la primera obra en prosa catalana per poder parlar de tots els temes.

Lull es passarà la vida refent aquesta obra de l'Art i divulgant-la convençut que és el millor llibre del món per la conversió dels no cristians. Viatjarà a París per explicar el seu mètode i al Nord d'Àfrica per posar-lo en pràctica. Viurà 84 anys, una vida especialment llarga per l'època medieval, dedicat completament a la seva obra. Haurem de reconèixer, tant sí com no, que va ser un venerable savi, ja no només per la seva obra, sinó també per l'experiència acumulada.

Per tant, hem d'esperar que cada obra de Lull estarà molt pensada, treballada, amb una intenció didàctica i seguint una estructura i un mètode profund i premeditat.

Llibre d'Amic e Amat

Ens trobem davant d'un tresor de la mística i la filosofia. Jacint Verdaguer en comentava que "fora dels llibres sagrats, no recordo haver llegida poesia mística més alta i que entrés més sobiranament, esbalaïdora i lluminosa, en la meva ànima".⁵

El *Llibre d'Amic e Amat* és un breuari d'amor místic que ja mostra aquest pensament filosòfic lul·lià. Es tracta d'un llibret que, malgrat que va ser escrit independentment uns anys abans, com ja he comentat, Lull l'inclou dins del *Llibre d'Evast i Blanquerna*, datat de 1283.

Aquest llibre en què s'inclou intenta ser un pla de reforma moral del món. Explica la història de Blanquerna, fill d'un matrimoni exemplar, que decideix lliurar-se a la vida contemplativa com a ermità, però les circumstàncies el fan començar el camí primer com a monjo d'un monestir, en el qual ascendirà a abat; més tard serà elegit bisbe, i es dedicarà a restaurar l'ordre a la seva diòcesi i, en un viatge a Roma, accedirà a la Santa Seu com a papa. Per mitjà dels seus cardenals fa triomfar les virtuts a tot el món i, finalment, renuncia al papat per tal de lliurar-se a la vida eremítica contemplativa, com a estat suprem

⁵Jacint Verdaguer, "Pròleg" de *Perles del Llibre d'Amic e Amat de Ramon Lull*, Ed. L' Avenç, 1908.

de perfecció. És en aquest moment, al final del llibre, que Blanquerna escriurà el *Llibre d'Amic e Amat*, perquè un altre ermità, que l'admira com a model a seguir, li demana un llibre que ensenyi i doni pautes per a la vida ermitana per tal que els altres ermitans sàpiguen estar en contemplació i devoció.

És així, doncs, com Llull dóna a entendre, fictíciament, que el llibret d'Amic e Amat és escrit pel mateix Blanquerna, protagonista de la novel·la, en què es mostra la relació que s'estableix entre Déu –l'Amat– i el qui estima Déu –l'Amic:

El mateix llibre l'introdueix així: "I amb la benedicció de Déu, Blanquerna començà son llibre, que repartí en tants versos com dies té l'any, i cada vers basta per tot un dia de contemplar Déu"..."

En aquesta introducció del *Blanquerna* ens deixa clar també que cada versicle o metàfora moral, com els anomena el mateix Llull, està pensat per ser llegit i meditat un dia de l'any. És a dir, per exemple, agafem el número 24: "Digueren a l'amic: –On vas? –Vinc de mon amat. –On véns? –Vaig a mon amat. –Quant estaràs amb ton amat? –Tant de temps com seran en ell els meus pensaments." Aquest breu pensament ha de ser contemplat, segons Llull, al llarg d'un dia i al dia següent llegim i contemplem el següent versicle, una altra metàfora moral, i així, successivament.

Es tracta d'un diàleg entre Déu i el qui estima Déu que mostra una relació d'amor i que ens pot recordar els passatges del *Càntic dels Càntics* de la Bíblia, que és una de les influències que rep Llull per crear aquest opuscle místic. I sense deixar la Bíblia podem trobar, en d'altres metàfores, paral·lelismes amb els Salms, de lloança i exaltació de Déu, l'Amat: "Amat –deia l'amic: a tu vaig i en tu vaig, perquè em crides. [...] En la teva virtut sóc, e amb ta virtut vinc a ta virtut, d'on prenc virtut..." o també, "Alt és, amat, en tes altures, a les quals exalces ma voluntat, exalçada en ton exalçament amb ta altesa,..."

Fins i tot es pot trobar una analogia en els atributs de l'amor de la Primera Carta de Sant Pau als Corintis, si recordem el conegut passatge bíblic: "El qui estima és pacient, és bondadós, el qui estima no té enveja, no és presumit ni orgullós, [...] tot ho excusa, tot ho creu, tot ho espera, tot ho suporta". Amb una de les metàfores de Llull en què escriu: "Les condicions d'amor són que l'amic –és a dir "el qui estima"– sigui sofrent, pacient, humil, temerós, diligent, confiant i que s'aventuri a grans perills, a honrar son amat."

Unes altres metàfores fan ús de figures al·legòriques, apareixen amor, desamor, devoció, enyorament, veritat, falsedat, etc..., com si fossin personatges que introdueix en petites paràboles i reflexions. Són unes microhistorietes simbòliques que aporten un pensament per meditar, contemplar i reflexionar. Per exemple: "En un gran boscatge era l'amic, qui anava a cercar son amat; i es trobà veritat i falsedat qui es contrastaven de son

amat, ja que veritat el lloava i falsedat el blasmava. I per això l'amic cridà amor perquè ajudés a veritat."

D'altra banda, el mateix Lull ens explica, abans d'introduir el llibret, com Blanquerna idea el llibre d'Amic e Amat "En qual manera Blanquerna ermità feu lo llibre d'amic e amat" i anota la influència i models que ell mateix va tenir en compte de cara a l'escriptura d'aquest llibret místic. És el cas de les fonts àrabs, tal com el mateix Lull per veu de Blanquerna exposa en el text: "ell recordà, una vegada, quan era apòstol, que un sarraí li va explicar que els sarraïns tenen alguns homes religiosos, que són més preuats, que s'anomenen sufís, i que aquells tenen unes paraules d'amor i exemples abreujats que donen als homes gran devoció", i continua explicant que Blanquerna es va proposar fer el llibre segons aquests models d'exemples dels místics sufís. La influència de fonts àrabs en Lull era habitual, ja que havia estudiat i llegit molt sobre la seva cultura i religió per poder aconseguir la conversió d'aquests. Per tant, el *Llibre d'Amic i Amat* mostra també aquest bagatge de Lull.

Posteriorment, es poden trobar altres obres que recordin aquest llibret místic, és el cas, per exemple, de la poesia de Santa Teresa de Jesús, que mostra aquest oferiment total a Déu que també coincideix amb l'entrega de l'Amic a l'Amat:

"¿Qué mandáis, pues, buen Señor,

que haga tan vil criado?

[...]

Dadme muerte, dadme vida;

dad salud o enfermedad,

honra o deshonra me dad,

dadme guerra o paz crecida,

flaqueza o fuerza cumplida,

que a todo digo que sí:

¿qué mandáis hacer de mí?"⁶

Mentre Lull versa: "Digué l'amic a son amat: –En tu és mon sanament e mon llanguiment; i com més fortament em sanes, més creix mon llanguiment, i com més em llanguixes, major sanitat em dones".

⁶ Santa Teresa de Jesús, "Vuestra soy, para vos nació" dins de *La poesía de Santa Teresa*, J. Benito de Lucas, Ediciones Rialp, 2015, p. 58-59.

I si avancem més cap als nostres dies, trobem que està de moda recollir en petits llibres els aforismes o reflexions diàries de multitud de mestres de diverses cultures i religions, des d'escriptors i artistes, passant per polítics, fins a filòsofs, pensadors espirituals o místics per guiar o fer pensar la societat actual.

Al cap i a la fi, és el format dels primers escrits i llibres filosòfics i religiosos més antics, des dels *Vedes*, el *Tao Te King* o el *Bagavad Gita*. Com va dir Hermann Hesse: "L'aforisme és una pedra preciosa que augmenta de valor com més rara és i només causa plaer en dosis molt petites."